

Vašků, Vladimír

Úvod

In: Vašků, Vladimír. *Panovnické konfirmace pro moravské kláštery v 18. století : novověké úřední revize středověkých a raně novověkých listin.* Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1981, pp. 5-26

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121675>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ú V O D

Mezi listinami, které vydali za feudalismu naši panovníci (čeští vévodové a králové, moravská markrabata a údělná knížata), zauímají svým počtem významné místo listiny konfirmační; jimi panovníci potvrzovali a obnovovali jednak listiny vydané svými předchůdci na trůně (popřípadě někdy i své vlastní listiny vydané v dřívějším období vlády), jednak listiny pocházející od jiných vydavatelů, stojících na nižší úrovni než panovník.¹

Základním problémem, před nímž stojí diplomatik usilující o zjištění funkce a o poznání celého procesu vzniku panovnických konfirmací, je otázka, zda, do jaké míry a jakým způsobem byly listiny předložené k potvrzení podrobeny revizi před vydáním výsledné konfirmační listiny. Máme přitom na mysli nejen revizi formální, o níž občas podávají zprávu samy konfirmační listiny, tj. přezkoumání vnějšího vzhledu potvrzovaných listin (pergamenu, pečeti atd.), nýbrž především revizi jejich právního obsahu. O tomto vyšším stupni revize se konfirmační listiny — jak středověké, tak i novověké — zpravidla vůbec nezmiňují, zejména se z nich nedovídáme o konkrétním průběhu a případných negativních důsledcích revize pro listiny ke konfirmaci předložené. Naopak: text konfirmačních listin vzbuzuje spíše dojem, jako by potvrzování starších listin bylo celkem jednoduchou záležitostí, kterou vyřizoval vydavatel konfirmace na příjemcovu žádost téměř na počkání. Že však takový dojem je mylný a že už ve středověku býval aspoň někdy obsah listin před konfirmováním podrobně zkoumán v panovnické kanceláři (přičemž výsledek zkoumání nevyzněl pro předložené listiny vždy jednoznačně kladně), ukázala před léty S. Dušková ve své studii o dvou zvláštních případech konfirmačních listin krále Václava II. z let 1286 a 1298.² K tomuto zjištění dospěla S. Dušková jedinou možnou cestou, jaká se dá uplatnit za situace, kdy jediným svědectvím o konfirmačním řízení je výsledná konfirmační listina sama, totiž srovnáním originálního textu potvrzené listiny s textem inserovaným, resp. reprodukováným v konfirmaci. Stejně postupoval i J. Šebánek, který zjistil — třebaže na okraji jiného tématu — revizní zásah už v konfirmaci moravského markraběte Přemysla z roku 1234.³

I u konfirmačních listin Karla VI., Marie Terezie, Josefa II. a Františka

II., jimiž se hodláme v této práci zabývat, je sice možno zjišťovat výsledky revize potvrzených listin srovnáváním insertů s originály — a v některých jednotlivých případech není ani v tomto pozdním období jiné cesty. Avšak na rozdíl od poměrů středověkých (a i ještě raně novověkých) má diplomatik při studiu panovnických konfirmací 18. století většinou k dispozici nejen konfirmační listiny uložené v přijemeckých archívech, nýbrž i bohatý aktový materiál, který v souvislosti s panovnickými konfirmacemi vznikl u zeměpanských úřadů (ústředních, zemských i krajských) a který podává plastický obraz o všech fázích a peripetiích leckdy velmi zdouhavého a komplikovaného přípravného řízení, zakončeného vydáním (popř. odepřením vydání) panovnické konfirmační listiny.

Pro studium panovnických konfirmací udělených příjemcům na Moravě mají klíčový význam aktové písemnosti těch úřadů, které stály v 18. století postupně v čele moravské správy, tj. *královského tribunálu* neboli *královského úřadu zemského hejtmantví* (do roku 1749), *reprezentace a komory* (v letech 1749—1763) a *zemského gubernia* (od roku 1763).⁴ Konfirmační spisové konvoluty vzniklé u těchto institucí začínají nejčastěji léty 1731—1732, kdy se tribunál vedle svých dosavadních správních úkolů začal konfirmační agendou z příkazu panovníka a ústředních úřadů soustavně zabývat. V této práci nehodláme však zpracovat *veškerou* konfirmační agendu moravských úřadů osmnáctého století. Omezíme se pouze na tu její část, která se týká potvrzování listin uložených v archívech několika moravských klášterů, a to klášterů benediktinských, cisterciáckých a premonstrátských.⁵

* * *

Dříve než přikročíme k vlastnímu konfirmačnímu řízení a k jeho jádru — revizi, věnujme předběžně pozornost dvěma otázkám, jejichž zodpovězení nám umožní smysl a průběh konfirmačního řízení v 18. století (i význam zmíněných let 1731—1732) lépe pochopit. Jde za prvé o *typy* konfirmačních listin, za druhé o *iniciativu* při vzniku konfirmačních listin.

Zastavme se nejprve u otázky typů konfirmačních listin, a to jak těch, které vznikly v 18. století, a byly tedy *výsledkem* tehdejšího konfirmačního řízení, tak i těch, které pocházejí ze starší doby a v 18. století byly — spolu s jinými („nekonfirmačními“) listinami — *předmětem* konfirmačního řízení.⁶

Panovnické konfirmační listiny, které se od středověku až do počátku 19. století nashromáždily v archívech moravských klášterů, se dají rozdělit do čtyř základních skupin.⁷ Jsou to: 1. konfirmace *insertní* (do nichž jsou potvrzené listiny opsány v doslovném nebo aspoň zásadně doslovném znění); 2. konfirmace *bezinsertní*; 3. konfirmace *smíšené*; 4. *polo-konfirmace*.

Ad. 1. Konfirmace *insertní* jsou dvojího typu: a) *speciální* insertní konfirmace — inserují pouze jednu listinu, popř. několik málo listin, které v době vydání konfirmace měly pro příjemce speciální význam; b) *hromadné* insertní konfirmace — inserují ne-li veškeré starší příjemcovy (především panovnické) listiny, tedy aspoň podstatnou část příjemcova listinného pokladu, často několik desítek listin. Třeba však dodat, že rozlišení speciálního a hromadného typu je možné pouze u konfirmací určených pro příjemce s bohatou zásobou listin. U konfirmací pro takové příjemce, jejichž listinný fond je velmi omezený, je často hranice mezi speciální a hromadnou konfirmací plynulá a nezřetelná. — K hromadným insertním konfirmacím počítáme i takové, které sice inserují pouze listinu jednu, avšak inserovaná listina je přitom sama hromadnou konfirmací. Tu jde o jakousi „zprostředkovanou“ hromadnou insertní konfirmaci, přičemž zprostředkovanost bývá i vícevrstevná (např. konfirmace Josefa II. inseruje konfirmaci Marie Terezie a ta inseruje hromadnou insertní konfirmaci Karla VI.).⁸ Zprostředkovaná (i vícevrstevně) může být ovšem i speciální insertní konfirmace (např. listina Václava I. je inserována v konfirmaci Václava II., ta je „vložená“ do konfirmace Jana Lucemburského, ta pak do konfirmace Karla IV. atd.).

Ad 2. *Bezinsertních* konfirmací je několik typů; za nejběžnější považují tyto: a) *všeobecné* konfirmace — potvrzují všechny listiny (*omnia et singula privilegia*) panovníkových předchůdců, popř. i jiných vydavatelů, avšak bez jakýchkoliv konkrétních údajů o jménech vydavatelů, obsahu, datu apod.;⁹ b) *zmínkové* konfirmace — obsahují letmé a k identifikaci potvrzených listin zpravidla nepostačující zmínky o jménech vydavatelů nebo o statcích a právech v potvrzovaných listinách obsažených; c) *registrové* konfirmace — uvádějí jména vydavatelů potvrzených listin, jejich datum (úplné nebo neúplné)¹⁰ a stručný obsah;¹¹ d) *reprodukční* konfirmace — reprodukují podrobně ustanovení obsažená v dispozicích potvrzovaných listin, namnoze sice týmiž slovy, avšak — tam, kde je to nutné — se změněnou gramatickou konstrukcí (subjektivní stylizace potvrzovaných listin je nahrazena stylizací objektivní);¹² e) *quasikonfirmace* — tento termín, vytvořený již S. Duškovo u, označuje zvláštní typ konfirmačních listin, které S. Dušková charakterizovala takto: „Z quasikonfirmací samých nepoznáme vlastně vůbec, že o konfirmaci jde. Teprve srovnáním s listinami předchozích panovníků pro téhož příjemce narazíme leckdy na to, že listina je převzata doslova z listiny předchozí, jen se změněným jménem vydavatele, se změnami z toho vyplývajícími a s jiným datem, popřípadě, jsou-li uvedeni svědci, i s jinými jmény svědků.“¹³

Ad. 3. Konfirmace *smíšené* vznikly kombinací konfirmací *bezinsertních* (nejčastěji *všeobecných*) a *insertních* (zpravidla *speciálních*).¹⁴

Ad. 4. Termínem *polokonfirmace* označují takové listiny, které jsou konfirmacemi (ať už *insertními*, *bezinsertními* nebo *smíšenými*) pouze z jedné

části; zbylá část listiny obsahuje — více méně nezávisle na konfirmační části — udělení nových statků nebo výsad.

Mezi konfirmacemi panovníků 18. století pro moravské kláštery převažují po roce 1731 jako pravidelný typ hromadné insertní konfirmace;¹⁵ vedle nich se méně často objeví ještě konfirmace registové a jen zcela výjimečně typy jiné. V průběhu přípravného řízení se však setkáme — při revizi starších konfirmačních listin, pokud byly v 18. století rovněž předloženy k nové konfirmaci —¹⁶ se všemi výše popsanými typy.

Druhá předběžná otázka, u níž je třeba se zastavit, zní: Z čí prvotní iniciativy panovnické konfirmační listiny vlastně vznikaly, z iniciativy příjemce, nebo na podnět vydavatele? Kdo z nich měl na uskutečnění a vydání konfirmace zájem *v první řadě*? Jde nám ovšem o iniciativu skutečnou, nikoliv formální. Formálně totiž vycházel podnět ke konfirmačnímu řízení vždycky od příjemce. Jak je běžně známo, v naracích konfirmačních listin — od středověku až do 19. století — se běžně uvádí, že potvrzení se děje na žádost příjemce. U konfirmací středověkých a snad i u raně novověkých je toto tvrzení patrně v souhlasu se skutečností;¹⁷ zájem vydávajícího panovníka sice také spolupůsobil (a bylo by naivní s ním nepočítat),¹⁸ avšak prvotnost zájmu příjemcova nebyla zatím v dosavadní literatuře popírána.¹⁹ Jak se však věci vyvinuly během druhé poloviny 17. a zejména pak v 18. století, posuďme z dalších řádků.

12. prosince 1659 vydal císař Leopold I. v obojím rakouském arcivévodství patent,²⁰ jehož stručný obsah je tento: Různé komunity i jednotlivé osoby neoprávněně užívají různých starších zeměpanských privilegií, která buď již dávno neplatí, protože byla vydána na omezenou dobu nebo jen pro určitou osobu, anebo která pocházejí z prastarých dob („*von uralten Zeiten*“) a nebyla od pozdějších panovníků potvrzena.²¹ Takový stav poškozují kamerální zájmy panovníka a působí zmatky v politické i soudní sféře, a proto se Leopold I. rozhodl dát privilegia udělená svými předchůdci pečlivě přezkoumat („*reiflich examiniren*“) a podle výsledku revize je buď potvrdit, nebo omezit, anebo zcela zrušit („*entweder zu confirmiren, limitiren oder gar aufzuheben*“). Nařizuje se tedy, aby všichni, kdož vlastní privilegia od panovníkových předchůdců, je předložili v ověřených opisech do šesti měsíců Rakouské tajné dvorské kanceláři. Privilegia ve stanovené lhůtě nepředložená budou podle patentu zrušena („*ipso facto aufgehabet, cassiret, vernichtet sein und bleiben*“).²² — Zde tedy vzešla iniciativa ke konfirmačnímu řízení od panovníka. Nařízení se však vztahovalo jen na rakouskou část habsburské říše.

Teprve Leopoldův nástupce Josef I. přikročil k obdobnému opatření i v českých zemích. Pokud jde o Moravu, zaslal 16. července 1705 královskému tribunálu opis Leopoldova patentu z roku 1659 a v doprovodném reskriptu²³ přikázal zjistit, zda i na Moravě jsou případy zneužívání privilegií, a poslat o tom dvoru zprávu. Na rozdíl od Leopoldova patentu nestanovil však Josef I. povinnost privilegia předložit. Patrně šlo panov-

nikovi zatím jen o předběžnou informaci, nikoliv ještě o zahájení hromadné revize. V reskriptu však nebylo jasně řečeno, jak se tedy šetření má vlastně konat; stálo v něm jen, že tribunál má provádět zjišťování „patričnými prostředky“ a o výsledku má co nejdříve podat panovníkovi zprávu za účelem zjednání nápravy.²⁴ A tak se stalo, že poté, když tribunál — snad také v rozpacích — dal prostřednictvím krajských hejtmanů i královských měst panovníkům reskript zveřejnit (a to i s jeho přílohou — Leopoldovým patentem, v němž povinnost předložit privilegia stanovena byla!), pochopili to ojedinele někteří držitelé listin jako výzvu a podali si ke dvoru žádosti o konfirmace. Panovník sice žádosti přijal, ale zároveň tribunálu zakázal kohokoliv k podávání žádostí o udělení konfirmace vybízet a nutit,²⁵ zdůrazniv, že jde pouze o to, zjistit *transgressores et usurpatores privilegiorum*. Avšak ani k tomuto zjišťování tehdy nedošlo. Úřadům totiž mezitím neočekávaně nastaly velmi nepříjemné starosti. Ačkoliv byla nařízení o privilegiích míněna jako opatření týkající se pouze příslušníků vyšších stavů, vešel jejich obsah ve známost i mezi prostým lidem, avšak zkresleně, v tom smyslu, že poddaným prý je od nynějška dovoleno žádat panovníka o udělení nových privilegií a o obnovení bývalých svobod. K tomuto mylnému výkladu, který o své újmě rozšiřovali někteří poslové krajských hejtmanů, přispěl zejména nepřesný český překlad německého reskriptu Josefa I., pořízený ilegálně jevičským městským písařem. Překlad výrazu „*usurpiret*“ jako „*utlačeny*“ a jiné nesprávnosti způsobily, že příkaz zjistit ty, kdož si osobují (usurpují) privilegia a svobody, vyzněl v české verzi jako příkaz zjistit ty, kdož jsou ve svých privilegiích a svobodách utlačováni. Důsledkem bylo srocování poddaných, pokusy houfně táhnout do Vídně, vysílání deputací ke dvoru a ovšem pokles respektu k vrchnostem, odpírání robot a jiných poddanských povinností. Přes vysvětlování úřadů, že reskript z července 1705 se vztahuje jen na vyšší stavy, i přes úsilí panovníka na jedné straně uklidnit poddané a jejich deputace nezávaznými sliby a přes stíhání a zatýkání „štváčů“ a „svůdců“ na straně druhé se nepokoje rozšířily během druhé poloviny roku 1705 do všech moravských krajů natolik, že v lednu 1706 avizoval tribunál do Vídně nebezpečí selského povstání.²⁶

K obnovení revizní akce došlo až po šestnácti letech za císaře Karla VI. Na rozdíl od nařízení Josefa I. (a Leopolda I.) nebyla však — zřejmě na základě nedávných neblahých zkušeností — za revizi (resp. šetření či zjišťování) zpočátku vůbec označena. Reskriptem z 6. ledna 1721²⁷ bylo tribunálu uloženo, aby v zemi oznámil, že panovník je ochoten stavům, královským městům, klášterům, duchovním a světským komunitám, jakož i stavovským rodinám „na jejich další slušné požádání“ udělit konfirmaci privilegií svých předchůdců.²⁸ Zdálo by se, že podávání konfirmačních žádostí bylo ponecháno na dobrovolné iniciativě (budoucích) příjemců, jejichž zájem se předpokládal.²⁹ Poněkud jinak se však jeví dobrovolnost iniciativy příjemců z řad privilegovaných stavů ve světle dalšího, o čtyři

roky později vyšlého reskriptu z 25. září 1725.³⁰ V něm se nejprve připomíná, že po změně na trůně bývá zvykem potvrzovat a obnovovat privilegia vyšších stavů, a pak se tribunálu přikazuje, aby vyhlásil, že žádosti o potvrzení privilegií mají u České dvorské kanceláře předložit i ti příslušníci vyšších stavů, kteří tak neučinili na základě reskriptu z roku 1721. Když však ani nyní se nepodařilo vyburcovat zájem držitelů listin v patřičné míře, přestal se panovník spoléhat na dobrovolnost a reskriptem ze 17. července 1731 stanovil „*sub poena amittendi*“ šestiměsíční lhůtu k podání žádostí, s pohružkou, že privilegia, která v této lhůtě předložena nebudou, pozbudou platnosti.³¹ Tak se v roce 1731 stalo podávání žádostí o konfirmace de facto povinným, což vysvětluje, proč právě tímto rokem (popř. vzhledem k půlroční lhůtě rokem následujícím) začíná většina spisových konvolutů vzešlých u tribunálu z konfirmační agendy.³² Ostatně uchazeči se ve svých žádostech často na panovníkův příkaz z roku 1731 a na stanovenou lhůtu přímo odvolávali.³³ Konfirmační listiny, které pak Karel VI. jednotlivým příjemcům vydal, platily však vlastně jen po dobu jeho vlády. Za Marie Terezie, Josefa II., Leopolda II. a Františka II. bylo nutno žádat o udělení konfirmace vždy znovu.³⁴ Povinnost příjemců žádat o konfirmace se pak od dob Marie Terezie už zcela nepokrytě vyhlášíje za samozřejmou; např. v tereziánském reskriptu z 18. srpna 1746 se praví: „... *denen geist- als weltlichen Stiftungen und Gotteshäusern, Städten, Märckten, Communitäten, Geschlechtern und dergleichen mehr obliegt* [tj. přísluší povinnost], *ihre von unseren... Vorfahren erhaltene Privilegien und Immunitäten auch zu unserer allerhöchsten Confirmation zu brinaen. wann dieselben von uns hierüber den gebührenden Schutz geniessen wollen*“. Kdybychom snad ze závěrečné části citátu usuzovali, že se této povinnosti mohli vyhnout ti, jimž z nějakých důvodů na jejich starých listinách nezáleželo a kdož se odhodlali riskovat jejich zrušení, mýlili bychom se. Podávání žádostí bylo totiž přímo vynucováno. Tak např. 24. ledna 1750 dala Marie Terezie zaslat moravské reprezentaci a komoře seznam osmi duchovních institucí, jejichž žádosti dosud u dvora nejsou, přestože již dávno uplynula stanovená lhůta,³⁵ a přikázala, aby tyto instituce byly k podání žádostí, pokud je opravdu dosud nepředložily,³⁶ přinuceny („*zur Confirmationsansuchung ihrer Privilegien nachdruck-sambst sub termino praeclusivo anzuhalten*“). Během dalšího šetření, které reprezentace podnikla, se sice ukázalo, že z uvedených ústavů bylo pět podezříváno z nesplnění povinnosti neprávem, neboť jejich řádně a včas podané žádosti se nakonec našly v úředních registraturách, avšak zbylé tři dostaly v květnu a znovu pak koncem června 1750 (poté co panovnice urgovala u reprezentace splnění svého příkazu z ledna) přísnou upomínku s šestitýdenní lhůtou a s příkazem předložit u reprezentace potvrzení dvorského protokolisty o tom, že žádost byla u dvora skutečně podána.³⁷ Tentokrát si opozdilci už nedovolili nesplnit příkaz a během července a srpna 1750 požadované doklady předložili.³⁸

Povinnost konfirmačních žádostí přestala až po nastoupení Ferdinanda V. Tehdy dostalo zemské gubernium ode dvora sdělení, že podle císařova rozhodnutí z 9. ledna 1836 není tentokrát nutno žádat o nové konfirmace a že až na další zůstávají v platnosti všechna privilegia udělená nebo potvrzená Františkem II., pokud nejsou v rozporu se současnými zákony a nařízeními.³⁹ — Potud tedy k otázce iniciativy při vzniku konfirmačních listin.

Hlavním účelem konfirmačního řízení byla, jak jsme již naznačili, revize; při ní státní úřady zjišťovaly, zda obsah předložených listin neodporuje současnému právnímu řádu, to znamená — jak to vyjádřila instrukce Karla VI. — zda některé články listin nejsou na újmu právům krále, státu nebo třetích osob,⁴⁰ popřípadě — jak zní směrnice z doby Josefa II. — zda a do jaké míry se obsah předložených privilegií hodí na „dnešní osvícenější časy“ („auf die jetzigen mehr aufgeklärten Zeiten“) a velmi změněné poměry, zda v nich není obsažena žádná škodlivá výsada.⁴¹ V podstatě šlo o přizpůsobování privilegií raného a vrcholného feudalismu potřebám habsburského absolutismu v době rozkládajícího se feudalismu. Kromě toho bylo konfirmační řízení ne zcela zanedbatelným zdrojem příjmů pro státní pokladnu. Za vyhotovení konfirmačních listin platili příjemci vysoké taxy, které se u moravských klášterů pohybovaly v rozmezí od několika set až do několika tisíc zlatých, a kromě tax musili další desítky a často i stovky zlatých vynaložit na různé kancelářské poplatky.⁴²

Průběh konfirmačního řízení byl — ve schematické zkratce — tento: Uchazeč adresoval písemnou žádost panovníkovi a předložil ji spolu s ověřeným opisem listin,⁴³ o jejichž potvrzení mu šlo, prostřednictvím některého z tzv. dvorských agentů u příslušného ústředního úřadu ve Vídni (tzn. uchazeč z Moravy před rokem 1749 u *České dvorské kanceláře*, po jejím zrušení zpočátku u *Nejvyššího justičního úřadu*, pak u *Directoria in publicis et cameralibus* a později u *Česko-rakouské dvorské kanceláře*).⁴⁴ Ústřední úřad zaslal žádost i s listinnými přílohami do Brna hlavnímu zemskému úřadu, který právě stál v čele moravské správy (tj. zpočátku *tribunálu*, později *reprezentaci a komoře*, posléze *guberniu*). Ten si zpravidla vyžádal nejprve předběžná vyjádření od některých svých podřízených úřadů (u klášterních žádostí to byl v první polovině 18. stol. nejčastěji *úřad zemských desk* a příslušný *krajský hejtman*, za Josefa II. především *fiskální úřad* neboli *komorní prokuratura*), popř. i od jiných osob a nestátních institucí, jichž se mohla práva v předložených listinách týkat (v úvahu přicházel např. diecézní biskup).⁴⁵ Na základě předběžných vyjádření vypracoval pak hlavní zemský úřad své vlastní dobrozdání, adresoval je formálně většinou panovníkovi,^{45a} přiložil k němu i předběžná vyjádření a odeslal je do Vídně ústřednímu úřadu; zároveň vrátil do Vídně uchazečovu žádost, ponechav si ve své registratuře jen její prostý opis.⁴⁶ Po čase dostal hlavní zemský úřad (a jeho prostřednictvím i některé z jeho

podřízených úřadů) ode dvora vyrozumění o konečném panovníkově rozhodnutí (které se skoro vždy krylo s návrhem obsaženým v dobrozdání hlavního zemského úřadu),⁴⁷ často i s kancelářským opisem výsledné konfirmační listiny, jejíž originál byl předán, resp. připraven k předání příjemci.⁴⁸ Teprve v devadesátých letech 18. století byl tento těžkopádný postup zjednodušen ve své přípravné fázi tak, že žádosti se podávaly nikoli u dvora (u ústředního úřadu), nýbrž u příslušného krajského úřadu; ten vybavil žádosti hned svým vyjádřením a předal je zemskému guberniu. Zde bylo po shromáždění většího počtu žádostí došlých z krajů vypracováno (po případném vyžádání dalších předběžných vyjádření) souhrnné dobrozdání a spolu se žádostmi postoupeno ke dvoru.⁴⁹

Jádrem konfirmační agendy jsou revizní posudky, obsažené ve vyjádřeních a dobrozdáních o listinách, které byly předloženy ke konfirmaci.⁵⁰ Podrobně se o nich pojednává v jednotlivých kapitolách této práce. Abychom však čtenáři usnadnili předběžnou orientaci v často dosti spleťtých konkrétních případech a abychom nemusili v každé kapitole vždy znovu opakovat ta základní fakta, jejichž platnost se vztahuje ne-li na všechny, tedy aspoň na většinu případů, vkládáme už sem do úvodu několik zjištění obecnějšího rázu.

Podle toho, s jakou tendencí přistupovaly úřady k hodnocení starších listin, je možno v konfirmační agendě osmnáctého století rozlišit dvě období. První z nich zahrnuje vládu Karla VI. a Marie Terezie, druhé vládu Josefa II., Leopolda II. a Františka II.

I. Za Karla VI. a Marie Terezie přistupovaly úřady k předloženým listinám velmi benevolentně, třebaže ustanovení mnohých listin byla buď zcela nebo zčásti ve zjevném rozporu se současným právním řádem (18. stol.), s tehdejší skutečností poměrem klášterů k zeměpanským úřadům a leckdy i v rozporu se současným stavem klášterního majetku. Řada listin obsahovala exempce klášterů z pravomoci zeměpanských úředníků, osvobození od daní a jiných povinností vůči státu a různé jiné výsady běžné sice udílené ve středověku, avšak vesměs již dávno antikvované, naprosto nemožné a ovšem ve skutečnosti již ani neužívané ve století osmnáctém; některé ze vsí a jiných statků, popř. důchodů, o nichž je řeč v darovacích listinách, už kláštery nevladly, ba dokonce v některých případech neměly kláštery, jak občas vyšlo najevo, už ani povědomost o tom, že by ta či ona ves ke klášteru kdy patřila. Přesto však moravské státní úřady ve svých posudcích — až na několik málo výjimek — doporučovaly zpravidla všechny předložené listiny k potvrzení, a to i tehdy, když výslovně konstatovaly, že část listin již zastarala a vyšla z užívání. Navrhovaly pouze, aby panovníkovo potvrzení bylo opatřeno klauzulí, jejímž prostřednictvím by se globálně anulovala ta ustanovení starých listin, která by mohla být na újmu královským a státním zájmům i právům jiných osob

a která neodpovídají současnému (popř. i budoucímu!) zemskému zřízení. Návrh na použití této omezovací klauzule je v dobrozdáních obsažen vždy, tedy i v těch případech, kdy neměly úřady proti předloženým listinám žádné námítky. Doporučení posuzujících úřadů bývalo u dvora skoro vždy akceptováno a realizováno tak, že do konfirmační listiny byly hromadně inserovány všechny předložené listiny (nejčastěji v chronologickém sledu) v doslovném znění, včetně pasáží z hlediska 18. století zcela absurdních, a dispoziční formule konfirmační listiny byla doplněna (v blízkosti dispozičního slovesa „*confirmiren*“, popř. „*bestätigen*“) omezovací klauzulí, obvykle ve znění „*jedoch salvo jure regio et cujuscunque tertii und insoweit erwähntes Klosterstift in derselben [totiž: Privilegien] usu et possessione ist, auch solche der jetzigen (und künftigen) Landesverfassung nicht entgegenstehen*“.⁵¹

Jen málokdy došlo k tomu, že se některým z předložených listin nového potvrzení nedostalo, a že proto nebyly do konfirmací pojaty.⁵² Tyto ojedinělé vynechávky ze sérií předložených listin se však vždy týkají celých listin. Se zásahy přímo do textu inserovaných listin (s vynechávkami jen některých částí) se v konfirmacích Karla VI. a Marie Terezie — na rozdíl od pozdějšího období — nesetkáme.

II. Za vlády Josefa II. se postoj úřadů k předkládaným listinám radikálně změnil. Někdejší benevolence ustoupila ve většině případů nemilosrdnému vyhledávání a zdůrazňování anachronismů a jiných — z hlediska osvícenského absolutismu — „závadných“ pasáží.⁵³ Předběžná vyjádření moravského fiskálního úřadu, pokud byl jejich autorem snaživý fiskální adjunkt doktor práv Johann Joseph Edler von Rosenzweig, přímo hýří citáty zastaralých ustanovení a argumenty proti potvrzení četných starších listin. Gubernium, které přihlíželo k těmto vyjádřením při sestavování svých dobrozdání pro panovníka, se s námitkami fiskálního adjunkta sice ztotožňovalo, avšak pokud jde o konkrétní doporučení, jak s předloženými listinami naložit, navrhlo jen v menšině případů nepotvrdit tu či onu listinu jako celek, a nezařadit ji tedy vůbec do budoucí konfirmační listiny; většinou gubernium doporučovalo, aby i takové listiny, proti kterým vznesl fiskální adjunkt námítky, potvrzeny byly, avšak tak, že by se při jejich inserování do konfirmace vynechaly z původního textu „závadné“ části.⁵⁴ A tyto guberniální návrhy, jakkoliv se modernímu diplomatikovi jeví jako kuriózní, bývaly u dvora při vyhotovování konfirmačních listin vskutku realizovány. Snadno se o tom přesvědčíme, srovnáme-li originální texty listin s texty inserovanými v hromadných konfirmacích Josefa II. V insertech chybějí celé dlouhé úseky! Vynechávky přitom zásadně odpovídají citátům „závadných“ pasáží ve vyjádřeních fiskálního adjunkta. Vypouštění „závad“ se většinou dalo obratně — bez porušení logické a gramatické struktury inserovaných listin.⁵⁵ V textu vlastních konfirmačních listin bychom však marně hledali výslovné upozornění na provedené „úpravy“.

Naopak se tu v naprostém rozporu se skutečností vždy prohlašuje, že inserování se děje slovo od slova („von Wort zu Wort“).⁵⁶ Pouze dvorské dekrety oznamující guberniu udělení konfirmace pro ten či onen klášter se někdy (tedy ne vždy!) o vynechávkách povšechně zmiňují.⁵⁷

S příkrostití posudků fiskálního adjunktka Rosenzweiga kontrastuje několik vyjádření, která koncipoval na počátku doby josefínské sám šéf fiskálního úřadu — komorní prokurátor Valentin Ignaz Lobgesang Edler von Lerchenheim, nemocný úředník před penzí, zvyklý zaujímat k listinám stanovisko běžné za vlády Marie Terezie. Na rozdíl od podrobných elaborátů Rosenzweigových jsou Lerchenheimova vyjádření většinou velmi stručná a až na několik výjimek se spokojují s doporučením, aby se — podobně jako za Karla VI. a Marie Terezie — anachronismy anulovaly známou nám již globální omezovací klauzulí.⁵⁸ Pouze jednou, pokud je mi známo, se gubernium ztotožnilo s takovým benevolentním prokurátorovým stanoviskem a tlumočilo je dvoru,⁵⁹ avšak v ostatních případech tyto Lerchenheimovy povrchní posudky neakceptovalo, samo označilo v předložených listinách „závadná“ místa a v dobrozdáních poslaných ke dvoru je navrhlo vynechat. Protože však gubernium, suplujíc tak práci komorního prokurátora, postupovalo při rozboru listin méně pečlivě než fiskální adjunkt Rosenzweig, objevují se v těch josefínských konfirmacích, které byly pořízeny podle tohoto druhu guberniálních dobrozdání, četné nedůslednosti, jako výšiny z vazby v inserovaných listinách, nelogičnosti při vynechávkách „závadných“ pasáží aj. — Lerchenheimových vyjádření je však málo. Gubernium totiž 7. prosince 1781 vyhovělo prokurátorově žádosti a vzhledem k jeho očnímu neuhu zasílalo od té doby konfirmační spisy, velmi náročné na čtení, k vyřízení přímo jeho zástupci — fiskálnímu adjunktovi Rosenzweigovi.⁶⁰

Za vlády Františka II.⁶¹ konfirmační řízení u těch klášterů, které přežily dobu josefínskou, vyznělo tak, že byla udělena buď konfirmace s insertem hromadné konfirmace josefínské (to znamená, že starší listiny byly potvrzeny s vynechávkami uskutečněnými již za Josefa II.), nebo konfirmace registová, popř. jiný typ bezinsertní konfirmace. Co se týká klášterů zrušených, nebyla by správná představa, že všechny jejich listiny beze zbytku přestaly plnit svou právní a společenskou funkci a že se staly od té doby jen historickými pramenovědnými pozůstatky.⁶² Je sice pravda, že za Marie Terezie byly v roce 1774 veškeré listiny zrušeného jezuitského řádu prohlášeny za neplatné a že právním nástupcům jezuitských kolejí (administracím bývalých jezuitských statků) bylo zakázáno jezuitských listin dále užívat.⁶³ Ale u klášterů zrušených Josefem II. tomu bylo poněkud jinak: aspoň některé z listin zrušených klášterů byly pak za Františka II. znovu potvrzeny jejich novým držitelům — státním panstvím; přitom se v průběhu konfirmačního řízení soustřeďovala hlavní pozornost úřadů na zjišťování, které z listin zrušením kláštera odumřely a které si naopak podržely svůj význam i pro právního nástupce.⁶⁴

Od revizí prováděných v rámci konfirmačního řízení o listinách předchozích panovníků⁶⁵ je třeba odlišovat revize vykonávané při řízení o udělení tzv. *placitum regium*, což se týkalo písemností papežských, a dále revize, které vzešly z nařízení Josefa II. o zrušení exempcí řádového duchovenstva z pravomoci diecézních biskupů a arcibiskupů. Soustavné pojednání o těchto speciálních revizích listin by se však vymykalo z rámce této studie; budeme se jimi zabývat pouze okrajově — pokud se dostaly do nějaké souvislosti s „běžným“ konfirmačním řízením.⁶⁶

* * *

Jak se toto „běžné“ konfirmační řízení, jehož nejobecnější rysy jsme se pokusili úvodem načrtnout, projevilo konkrétně na jednotlivých listinách, bude ukázáno v následujících kapitolách, z nichž každá odpovídá jednomu z devíti příjemeckých okruhů, které jsme zařadili do této práce.⁶⁷

K seznamům listin, které jsou jakožto předmět konfirmačního řízení součástí jednotlivých kapitol, je třeba předeslat několik předběžných vysvětlivek technického rázu:

a) Pokud nejsou listiny v seznamech řazeny přesně chronologicky, je to dáno tím, že jsme respektovali pořadí, v němž kláštery jednotlivé listiny předkládaly k potvrzení, popř. tím, že jsme převzali označení, které daly listinám (jako přílohám k žádostem o jejich potvrzení) samy kláštery.⁶⁸

b) Datovací údaje listin (převedené ovšem na dnešní způsob) jsou uváděny v pořadí: rok, měsíc, den, místo. Chybí-li některý z těchto údajů a je-li jej možno z diplomatických a historických souvislostí doplnit, klade se do hranaté závorky; nelze-li jej doplnit, je nahrazen pomlčkou. Stanovené pořadí datovacích údajů je pozmeněno, popř. zjednodušeno jen tehdy, objeví-li se daná listina v seznamu podruhé (resp. i potřetí atd.) jako insert v některé další listině, a je-li tedy možno odkázat na její první, „samostatný“ výskyt v témže seznamu.⁶⁹ — Data výsledných konfirmačních listin 18. století se v kapitolách uvádějí sice v úplnosti, ale jejich pořadí je přizpůsobeno stylistickým potřebám textu studie.

c) Z edicí, v nichž je listina otištěna nebo regestována, se (za datem) uvádí (v obvyklých zkratkách) zásadně jen jedna, a to podle tohoto pravidla: Je-li listina vydána v *Českém diplomatáři* (CDB), odkazuje se na otisk v této edici; není-li v *Českém diplomatáři*, odkazuje se na *Českomoravská regesta* (RMB); nenajde-li se ani zde, pak na Šebánkovy *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských* (AZK); nenachází-li se listina ani v AZK, cituje se zastaralý *Moravský diplomatář* (CDM). Pokud nebyla listina otištěna ani regestována v žádné z dostupných edicí, identifikuje se uvedením archívni signatury. Výjimečně se v seznamech najde více než jeden identifikační údaj tehdy, je-li to v daném případě nutné k odstranění případných nejasností.

d) Není-li v seznamech uvedena forma dochování, rozumí se, že se listina dochovala v originále (na případné dochované opisy se u originálů — až na výjimky hodné zřetele — nebere ohled); to znamená, že forma dochování se uvádí jen tehdy, je-li jiná než originální (opis, koncept, falzum).⁷⁰

e) Regesty listin mají pouze orientační charakter. Při jejich formulaci bylo možno opřít se do značné míry o záhlavní registry v *Českém diplomatáři*, v Šebánkových *Archivech* a ve Švábenského inventářích brněnského Státního ob-

lastního archívu,⁷¹ avšak v řadě případů jsme považovali za nutné na jedné straně více zdůraznit v regestech ty pasáže listin, na něž se zaměřovala hlavní pozornost úřadů činných v konfirmačním řízení, na druhé straně vypustit z regestů (popř. zjednodušit) takové údaje, které byly z hlediska konfirmačního řízení irelevantní; nově jsme v regestech diferencovali rozdílný typologický charakter listin konfirmačních. Titulatura panovníků je zjednodušena: čeští králové a vévodové jsou uvedeni pouhým jménem, a to jménem obvyklým v historické literatuře (nikoli tedy jménem mechanicky převzatým z listiny), bez titulů; české královny, pokud byly samostatnými vydavatelkami listin, pouze titulem „královna“ a jménem, a u moravských markrabat, pokud nebyla zároveň panovnicí českými, se uvádí před jménem pouze titul „markrabě“.

Konečně připojme ještě několik upozornění k vlastním textu jednotlivých kapitol:

a) U aktových písemností, které vznikly v průběhu konfirmačního řízení, se často mluví o dvojí datovací formulí: o vlastním datu, které pochází od vydavatele, a o tzv. presentatu, které napsal na písemnost po jejím obdržení příjemce. Jestliže se v textu kapitol píše, že ta či ona písemnost byla presentována nebo předložena lehdy a tehdy, aniž se uvádí vlastní datum, je tomu tak proto, že některé druhy písemností, zejména supliky, nebyvaly od vydavatelů vůbec datovány.

b) I když podle moderní monasteriologie není zcela správné označovat každý řeholní dům a jeho konvent jako *klášter*,⁷² používáme přesto tohoto všeobecného označení (s výjimkou jezuitských kolejí), a to proto, že odpovídá terminologii používané v 18. století v písemnostech jak státních úřadů, tak i řeholních institucí samých (*Kloster, Klosterstift, Stift*).⁷³

c) Píše-li se v jednotlivých kapitolách někdy konkrétně o určitém ústředním úřadě působícím při panovníkově dvoře (tj. o České dvorské kanceláři, Directoriu atd.), a jindy jen obecně o „dvore“, jde o rozlišování motivované nikoliv věcně, nýbrž jen stylisticky; i „dvorem“ se v této práci obvykle rozumí určitá dvorská instituce, jíž příslušelo v dané době projednání záležitosti na ústřední úrovni. Ostatně z dané souvislosti a z přehledu, který jsme podali výše na str. 11, vždy jasně vyplývá, který z ústředních úřadů při dvoře je míněn.

d) Citáty ze středověkých a raně novověkých listin transkribujeme podle pravidel platných pro moderní diplomatáře. Z toho vyplývá, že přebíráme-li citáty středověkých latinských textů z úředních vyjádření a dobrozdání 18. století (kdy se pravopis středověké latiny často upravoval podle klasické, resp. humanistické normy), upravujeme je do původní, středověké podoby, to znamená, že odstraňujeme dvojhlásku *ae*, souhlásku *j* apod. Různé chyby (jako zkomolení slov aj.), jichž se při citacích dopustili úředníci, odstraňujeme podle znění v originálech listin nebo podle spolehlivých tisků v moderních edicích a v poznámkách na tyto chyby upozorňujeme.

e) Odkazy na literaturu se v poznámkách k jednotlivým kapitolám uvádějí (na rozdíl od tohoto úvodu) pouze ve zkrácené formě; zejména odpadá u knižních publikací místo a datum vydání, u článků časopis a ročník, a zestručňují se i další tituly. Úplné údaje o všech citovaných pracích jsou obsaženy v seznamu literatury, edicí a archívních pomůcek (na konci práce).

POZNÁMKY K ÚVODU

- ¹ V této práci budeme pojem konfirmačních listin chápat v užším slova smyslu, to znamená, že se budeme zabývat jen těmi konfirmačními listinami, kterými jsou přímo potvrzovány dřívější listiny, popř. (což je spíše jen formulační rozdíl, patrný v dispozici některých konfirmačních listin) práva udělená dřívějšími listinami, pokud je obsažen v konfirmační listině nějaký údaj jakéhokoliv druhu o těchto dřívějších listinách (od inserování až po sebenepatrnější zmínku), resp. pokud se konfirmační listiny o dřívější listiny (i bez výslovného odkazu na ně) prokazatelně — zejména textově — opírají. — Nepůjde nám tedy o konfirmační listiny v širším slova smyslu, tj. o všechny listiny mající v dispozici, popř. v koroboraci nebo i jiné listinné formuli sloveso *confirmare* (resp. substantivum *confirmatio*). Do rozsáhlého, ba někdy až bezbřehého pojmu konfirmačních listin v širším slova smyslu náležejí totiž i takové listiny, které potvrzují práva udělená původně nelistinnou formou (to platí zejména o mnohých konfirmacích z období přemyslovského), a dokonce i listiny, v nichž o potvrzení starších právních počínů vlastně ani nejde, neboť „konfirmací“ je v nich leckdy míněno zlistinění nebo připojení pověřovacích prostředků, to znamená, že sloveso *confirmare* je v nich často synonymem slovesa *conscribere* (*conscribi facere, litteris perhennare* apod.), resp. *communire* (*roborare* apod.), — Při rozlišení konfirmací v užším a širším pojetí vycházím jednak z definic, jichž použila S. Dušková v úvodu své studie o konfirmacích Václava II. (citaci viz v následující poznámce), jednak z úvah nad třemi diplomovými pracemi, které se pod vedením S. Duškové zabývaly konfirmacemi českých panovníků od nejstarších dob až do roku 1255; tyto diplomové práce, předložené a obhájené na brněnském archívním studiu v roce 1977, mají společný titul *Potvrzovací listiny přemyslovských panovníků*; první část (do r. 1230) zpracovala K. Lisá, druhou (1230 až 1240) R. Adamusová, třetí (1241—1255) Z. Daňková.
- ² S. Dušková, *Dva zvláštní případy konfirmačních listin Václava II.* In: J. Šebánek — J. Pražák — S. Dušková, *Studie k české diplomatice doby přemyslovské*, Praha 1959, s. 83—109. (= Rozpravy Československé akademie věd, řada společenských věd, roč. 69, seš. 9.)
- ³ J. Šebánek, *Kdo byl notář Otakar 5* (tamtéž, s. 3—39, zejm. s. 36—37).
- ⁴ Konfirmační agenda všech tří uvedených úřadů je dnes uložena ve Státním oblastním archívu v Brně (dále cituji StAB), a to z největší části (tj. zhruba do r. 1783) ve fondu B 1 (= *Gubernium*), neboť do guberniální registratury přešly po r. 1763 jako priora i konfirmační spisy tribunálu a reprezentace; guberniální konfirmační agenda z doby po r. 1783 (tj. z doby po reorganizaci gubernia) je dnes vmanipulována do fondu B 14 (= *Moravské místodržitelství — všeobecné oddělení*), ačkoliv místodržitelství jako instituce působilo až od r. 1850. Ve fondu B 1 tvoří písemnosti vzešlé z řízení o listinách jednoho určitého příjemce (např. jednoho kláštera, jednoho města) vždy samostatný konvolut označený samostatnou signaturou. Ve fondu B 14 není členění podle příjemců; jednotlivé signatury se

vztahují často na několik objemných fascikulů dohromady. — Klíčový význam konfirmačních písemností uvedených hlavních zemských úřadů spočívá v tom, že se v nich téměř vždy odrazí v nějaké formě i ten aktový materiál, který vznikl (avšak ne vždy se dochoval) u institucí ústředních (*České dvorské kanceláře*, *Directoria in publicis et cameralibus*, *Česko-rakouské dvorské kanceláře*), u nižších institucí zemských (zejm. u *úřadu zemských desk* a *fiskálního úřadu*) a u institucí krajských (*krajských hejtmanů*). Odrazem míníme tu skutečnost, že písemnost uložená v registratuře jedné instituce jako originál se nalezne v registratuře jiné instituce jako koncept, popř. opis, anebo je obsah dotazu či příkazu aspoň reprodukován (a to podle zvyku tehdejších úřadů dosti obsáhle) v úvodu odpovědi nebo prováděcího nařízení apod. Dokonce bývají v konfirmačních konvolutech hlavních zemských úřadů přiloženy i kancelářské opisy konfirmačních listin; originály konfirmačních listin se sice většinou nacházejí v archívech příjemců, avšak pokud se originál u příjemce nedochoval a pokud nebyl inserován do další, pozdější konfirmace, představuje kancelářský opis uložený ve spisech zemského úřadu jediný dochovaný text konfirmační listiny (tak je tomu např. u tereziánské konfirmace pro velehradský klášter — viz o tom blíže v II. kapitole). — Z písemností *tribunálu*, *reprezentace* a *gubernia* vycházím proto především. K písemnostem ostatních úřadů, pokud se dochovaly a pokud jsem k nim měl přístup, jsem ovšem přihlédl také; to platí zejména o písemné pozůstalosti moravského *fiskálního úřadu* neboli *komorní prokuratury*, uložené ve StAB (fond D 15 — *Finanční prokuratura*), a o písemnostech *České dvorské kanceláře*, uložených ve Státním ústředním archívu Praha (dále SÚAr, fond ČDK). Stranou jsem zatím ponechal písemnosti *Directoria in publicis et cameralibus* a *Česko-rakouské dvorské kanceláře*; zbytky těchto fondů, z valné části zničených známým požárem Justičního paláce ve Vídni v r. 1927 a poškozených dále za druhé světové války, jsou dnes uloženy v II. oddělení Rakouského státního archívu.

- ⁵ Pojednání o konfirmačním řízení týkajícím se dalších několika moravských klášterů jiných řádů je rovněž již připraveno, ale z technických důvodů bude publikováno mimo rámec této práce, stejně jako sumární chronologické přehledy výsledků konfirmačního řízení u všech těch moravských klášterů, jejichž nejstarší listiny pocházejí už ze středověku. — Na zpracování písemností vzešlých z konfirmačního řízení o listinách měst a městeček, popř. i jiných příjemců, bude možno pomýšlet až v budoucnosti.
- ⁶ Pokoušíme-li se tu o předběžné schematické roztrídění konfirmačních listin, nejde o samoučel, nýbrž o to, abychom se v dalším výkladu (zejména v jednotlivých kapitolách) použitím jisté — byť z valné části nedokonalé a prozatímní — terminologie vyhnuli zdlouhavému vysvětlování a abychom také nebyli odkázáni na svérázné, dnes těžko srozumitelné termíny, jakých používali úředníci v 18. století (např. „*referens sine relato*“ apod.).
- ⁷ Znovu zdůrazňuji, že vycházím především z těch konfirmačních listin, které jsou uloženy v archívech někdejších moravských klášterů (dnes vesměs ve StAB). Bylo by zatím předčasné pokoušet se o klasifikaci obecně platnou.
- ⁸ Existují ovšem, jak ví každý diplomatik, i další kombinace. V některých hromadných insertních konfirmacích je např. vedle většího počtu „obyčejných“ („nekonfirmačních“) listin inserována jedna nebo několik starších hromadných konfirmací i několik konfirmací speciálních. A je běžně známo, že v hromadných konfirmacích jsou některé listiny inserovány dvakrát (i vícekrát): jednou samostatně, podruhé (i potřetí atd.) prostřednictvím jiné starší speciální nebo hromadné konfirmace.
- ⁹ Běžný formulář dispozičního jádra všeobecných konfirmací zní např.: „... *omnia et singula privilegia, iura, litteras, libertates, gratias, donationes et possessiones, ipsas et monasterio prefato a serenissimis principibus imperatoribus Romanorum et Bohemie regibus ac illustribus marchionibus Moravie vel aliis quibuscumque*

- Christi fidelibus data et concessa seu datas et concessas, in omnibus eorum punctis, clausulis, articulis et sententiis, ac si eorum tenores de verbo ad verbum presentibus his nostris litteris essent inserti, innovamus, ratificamus et presentibus gratiose confirmamus.*“ V posudcích úřadů 18. století bývaly tyto všeobecné konfirmace označovány pejorativně jako „*referens sine relato*“.
- ¹⁰ Datum potvrzených listin, zejména denní, bývá někdy deformováno, často např. v konfirmacích vydaných v 16. století Ferdinandem I. V královské kanceláři tehdy již nerozuměli římskému datování, a tak např. datum „*quinto kalendas maii*“ interpretovali chybně jako „*5. května*“. V některých případech však není datum potvrzené listiny v registových konfirmacích uvedeno vůbec.
- ¹¹ Ke konfirmacím registovým počítám i takové, které uvádějí u potvrzovaných listin jen vydavatele a datum, a nikoliv také stručný obsah. Bylo by sice možno tyto konfirmace považovat za zvláštní typ (stojící mezi zmínkovými a registovými konfirmacemi), ale domnívám se, že je lépe v nich vidět spíše konfirmace s registry jen orientační povahy, tedy méně dokonalý typ registové konfirmace, který však na rozdíl od typu zmínkového většinou umožní svými údaji (podobně jako dokonalá registová konfirmace) identifikovat potvrzované listiny.
- ¹² Příklady reprodukcí konfirmací jsou dvě listiny krále Václava II. z let 1286 a 1298 (RBM II. č. 1392 a č. 1777), o nichž pojednává S. Dušková v citované studii. (V této souvislosti ponechávám stranou skutečnost, že v těchto dvou zvláštních případech je obsah potvrzených listin reprodukován s jistými úpravami vzešlými z revize.)
- ¹³ Dušková, l. c., s. 84.
- ¹⁴ Smíšená konfirmace potvrzuje všeobecně všechny předchozí listiny, z nichž pak jednu (nebo někdy i několik) doslovně inseruje. Od smíšených konfirmací je však třeba odlišit případy, kdy se v naraci konfirmační listiny sice praví, že žadatel předložil všechny předchozí listiny, z nichž určitá listina zní slovo od slova tak a tak (následuje insert), avšak kdy dispozice je formulována tak, že potvrzení se jasně vztahuje pouze na listinu inserovanou. Tu jde ve skutečnosti o speciální insertní konfirmaci, která snad byla původně zamýšlena jako konfirmace všeobecná nebo jako hromadná insertní konfirmace, avšak z předložených listin prošla sítím revize pouze listina jedna.
- ¹⁵ Mají většinou podobu vázaných knih, jejichž hřbetem je provlečena šňůra s visutou pečetí v dřevěné nebo kovové schránce.
- ¹⁶ Úřady se ve svých posudcích chovaly k různým typům starších konfirmací různě. Některé typy vzbuzovaly u úředníků 18. století, jak dále uvidíme, zvláštní nelibost.
- ¹⁷ J. Spěváček ve studii *Lucemburské dvouvládí v českých zemích v letech 1334–1346* (ČsČH 1971, s. 53 n.) to vyjádřil takto: „... ke konfirmacím privilegií docházelo jednak v důsledku změn na panovnickém trůně, obvykle v prvních letech po nastoupení nového panovníka, jednak po změně objektivních podmínek a potřeb u příjemce, jež vyvolaly zájem o nové potvrzení starších privilegií...“ (s. 78; podtrženo mnou — V. V.)
- ¹⁸ J. Spěváček, l. c., s. 76, ukázal, že „právě pomocí konfirmací udělovaných různým společensky významným institucím..., různým významným činitelům a osobnostem, na nichž panovníkovi záleželo nebo o něž opíral svou moc, si panovník a vládce přicházející nově k moci zajišťoval své mocenské postavení, získával pro ně oporu“, a že tedy konfirmace „má význam jak pro příjemce, tak ovšem i pro samotného vydavatele, totiž zajištění neoptimalnějšího postavení pro příjemce a co nejvíce jeho přízné a opory pro vydavatele“.
- ¹⁹ Z citovaných výkladů Spěváčkových ostatně po mém soudu vyplývá, že panovníkův zájem byl ve středověku zájmem příjemcovým přímo podmíněn (získání přízné významných příjemců!).
- ²⁰ Extrakt patentu je v StAB, fond B 1, v konvolutu sign. P 26.

- ²¹ Některé osoby si prý dokonce určité výsady přisvojily bez právoplatného titulu („ohne einigen rechtmässigen Titel usurpirt“), zřejmě bez listinných dokladů.
- ²² Z povinnosti předložit privilegia však patent výslovně vyjímá „die Standeserhebungen, nobilitationen, Titel und praedicata, Wappen, legitimaciones, palatinatus, veniae aetatis und dergleichen den Stand concernierende Gnaden, item das jus monetariae und anderer hohen Regalien, confirmationes der Contract- und Testamenten, landesfürstliche Consens und allerhand andere Verwilligungen, welche sonst confirmiren zu lassen nicht gebräuchig“. Jak bylo nařízení Leopolda I. praktikováno v rakouských zemích, jsem nezjišťoval; k tomu jsou zajisté povolánější badatelé rakouští.
- ²³ StAB, fond B 1, v konvolutu sign. P 26.
- ²⁴ Doslovně praví citovaný reskript o způsobu vyšetřování toto: „... durch die gehörige Mittel deshalb eine Nachfrag halten lassen und uns [tj. panovníkovi] den Befund zur erforderten Remedierung so bald als möglichen gehorsamist berichten.“
- ²⁵ Stalo se tak reskriptem z 23. října 1705. Originál se ztratil, ale soudě podle reprodukce jeho obsahu v tribunální relaci, uvádělo se v něm (v souvislosti se žádostí jihlavského cechu postřiháčů o konfirmaci), že tribunál údajně nabádal „suplikanty“ k podávání žádosti o potvrzení jejich svobod a privilegií, což však neodpovídá obsahu nejmilostivější rezoluce z 16. července tohoto roku, neboť panovník si pouze přeje, aby byly zjištěny zneužívatele privilegií („transgressores et usurpatores privilegiorum inquiriren lassen“); příkazuje se proto, aby tribunál držitele privilegií k podávání žádosti o konfirmace nenutil. Tribunál se ve své odpovědi z 30. října 1705 (rovněž v konvolutu sign. P 26) hájí tvrzením, že panovník byl asi špatně informován, neboť tribunál prý si takového nabádání není ani v nejménším vědom. V tom měl sice tribunál asi pravdu, ale i když nikoho k podávání žádosti o konfirmace nenutil, přece jen k tomu dal nepřímou podnět tím, že zveřejnil nejen reskript Josefa I., nýbrž i patent Leopolda I., v němž se o povinném předkládání privilegií mluvílo.
- ²⁶ Podrobněji se budu selskými nepokoji a jejich dalším průběhem v roce 1706 zabývat v samostatném článku. Rozsáhlá korespondence tribunálu s panovníkem a krajskými úřady o tomto hnutí, v literatuře téměř neznámém (vyvolaném vlastně neobratností moravských úřadů při zahajování nové, neobvyklé pro ně agendy), je uložena v StAB, fond B 1, v konvolutu sign. P 26.
- ²⁷ V konv. sign. P 26.
- ²⁸ Patrně z obavy, aby se neopakovaly nepokoje z let 1705 a 1706, bylo nyní tribunálu nařízeno, aby panovníkovo rozhodnutí publikoval „nicht zwar per patentes, sondern durch creisambliche Circular-intimationes“. Tribunál kromě toho uložil krajským hejtmanům, aby zdůraznili, že panovníkovo rozhodnutí se v žádném případě nevztahuje na poddané. (Viz koncept tribunální dekretální misivy z 10. ledna 1721, v konv. sign. P 26.)
- ²⁹ V naraci reskriptu se tvrdí, že různí obyvatelé země již dříve žádali Karla VI. o potvrzení svých privilegií a že panovník původně odložil konfirmace až na dobu po korunovaci za českého krále; protože však se korunovace nemohla zatím konat, nechce prý panovník nadále odkazovat naléhavé prosby o konfirmace na pozdější dobu. — Otázka ovšem je, z jakých vrstev pocházeli obyvatelé, kteří na panovníka údajně tolik naléhali. Příslušníků vyšších stavů mezi nimi, jak vyplyne z následujícího výkladu, patrně příliš mnoho nebylo.
- ³⁰ V konv. sign. P 26.
- ³¹ O konfirmace je podle reskriptu třeba žádat bez ohledu na to, zda privilegia jsou, nebo nejsou intabulována v zemských deskách či jinde. (To ovšem zčásti vysvětluje nezáměr o konfirmace!)
- ³² Některé konvoluty začínají až dobou Marie Terezie, což se dá zčásti vysvětlit ztrátou (o „pořádku“ v tehdejších registraturách viz níže v pozn. 36), zčásti zanedbáním povinnosti ze strany příjemců. V jiných konvolutech najdeme spisy

- i z doby dávno před rokem 1731, a to spolu s doklady o tom, že v jistých prominentních případech nařídil panovník i na Moravě předložit privilegia už v 17. století. Netýkalo se to klášterů, ale např. olomouckého biskupství, které muslo z panovníkova příkazu předložit své listiny už v roce 1656 (viz StAB, fond B 1, sign. O 91), což souviselo s postupným omezováním zvláštního státoprávního postavení olomouckého biskupství v českém státě jakožto samostatného knížectví a s jeho pozvolným začleňováním do Moravy. O listinách olomoucké kapituly, které rovněž musily být předloženy k revizi už v druhé polovině 17. století (za Leopolda I.), viz níže v pozn. 38. Starší spisy (z doby před rokem 1731), začleněné v některých konfirmačních konvolutech, se týkají nikoliv přímo konfirmací listin jako takových, nýbrž jednání (často sporných) o různé výsady dokládané listinami (to platí zejména o některých městech).
- ³³ 14. prosince 1731 byla lhůta prodloužena. Příslušný reskript mi není znám, odvolává se však na něj ve své žádosti o konfirmaci rajhradský klášter (viz kapitulu I), i když neuvádí, dokdy byla lhůta prodloužena. — Skutečný „nepovinný“ zájem příjemců o konfirmaci lze předpokládat u poddanských měst a městeček. Těch se vlastně panovníkovo nařízení původně netýkalo, ale na četné prosby se Karel VI. nakonec rozhodl i tyto žádosti připustit (reskriptem ze 14. prosince 1731), avšak s podmínkou, že poddanská města a obce získají od svých vrchností písemný souhlas k podání žádosti. Zároveň bylo těmto uchazečům zakázáno předkládat k potvrzení ta privilegia, která jim byla udělena „*vor der Zeit der vormaligen Unruhe*“. O zájmu těchto uchazečů svědčí i jejich četná naléhání u dvora na urychlené udělení konfirmací (viz reskript z 18. září 1731 — v konv. sign. P 26).
- ³⁴ Marie Terezie stanovila reskriptem z 18. srpna 1746 původně půlroční lhůtu, ale dalším reskriptem z 20. února 1747 ji prodloužila až do 15. června 1747 (oba reskripty viz v konv. sign. P 26). Za Josefa II. (dvorský dekret z 27. ledna 1781 a následný tištěný guberniální patent z 9. února 1781 viz v StAB, fond D 15, v kartónu 717), Leopolda II. (tištěný cirkulář gubernia z 26. listopadu 1790 viz rovněž v kartónu 717) a Františka II. (tištěný cirkulář gubernia z 2. července 1792 viz v kartónu 717) byla lhůta vždy jednorozční. Za krátké vlády Leopolda II. (1790—92) však většinou nebylo přípravné řízení dokončeno, takže konfirmační listiny nebyly zpravidla už vydány. Avšak ani v době Karla VI. nestačila úřadům ve složitějších případech k zakončení řízení (a týká se to, jak poznáme, i některých klášterů) při tehdejších „tempu“ úředního postupu ani doba osmi až desíti let (od r. 1731 až 32 do smrti Karla VI. v r. 1740).
- ³⁵ Byly to: olomoucká kapitula, jezuitská kolej v Olomouci, cisterciácký ženský klášter v Tišnově, augustiniánský klášter sv. Tomáše v Brně, premonstrátský klášter v Zábřovicích, benediktinský klášter v Rajhradě, augustiniánský klášter v Všech svatých v Olomouci a olomoucká kartouza. Příslušný reskript se seznamem opozdílů (a také ostatní písemnosti týkající se této záležitosti) viz rovněž v konv. sign. P 26, a kromě toho též v konv. sign. P (rovněž v StAB, fond B 1).
- ³⁶ Reskript totiž připouští, že žádosti od některých z uvedených ústavů podány byly, že však vážnou u moravských úřadů, kam je dvůr postoupil k posouzení. V tom případě má být posuzování urychleno a žádosti vráceny dvoru. Jak patrně, měly dvorské úřady špatnou evidenci o došlých podáních a o zapůjčování spisů podřízeným úřadům.
- ³⁷ Upomínka se týkala kláštera sv. Tomáše v Brně, kláštera v Všech svatých v Olomouci a olomoucké kapituly. Původně byli v květnu 1750 upomenuti i olomoučtí jezuité, protože jejich žádost se v úředních registraturách rovněž nenašla, ale rektorovi koleje se podařilo prokázat, že žádost o potvrzení jezuitských listin byla podána provinciálem souhrnně za všechny moravské jezuitské koleje již o více než tři roky dříve, tedy ve stanovené lhůtě.
- ³⁸ Klášter sv. Tomáše v Brně a klášter v Všech svatých v Olomouci předložily re-

- prezentaci potvrzení, že konečně podaly u dvora konfirmační žádosti. (Nezáleželo na tom, že tato potvrzení vyhotovil nikoli dvorský protokolista, jak chtěla reprezentace, nýbrž v prvném případě registrátor Directoria in publicis et camerilibus, v druhém dvorský agent.) Olomoucká kapitula sdělila, že o potvrzení svých listin požádat nemůže, protože jejich originály vážnou již od dob Leopolda I. v bývalé České dvorské kanceláři. Přiložila proto alespoň potvrzení direktoriálního registrátora, že podala panovníkovi žádost o vrácení svých originálů. Nemohu se zde tímto zajímavým případem blíže zabývat; poznamenávám jen, že originály kapitulních listin nebyly za vlády Marie Terezie kapitule ani vráceny (kapitula je neměla zpět ještě ani v roce 1782 a patrně ani počátkem let devadesátých), ani konfirmovány. (Srov. StAB, fond B 1, sign. O 175).
- ³⁹ Příslušný dvorský dekret, datovaný ve Vídni 15. ledna 1836, viz ve StAB, fond B 14, ve fasciklu č. 400. Jak vyplývá ze závěrečného ustanovení dekretu, hodlaly ústřední úřady konat revizní řízení v jednotlivých případech jen tehdy, kdyby byly ze strany úřadů nebo soukromých osob vzneseny proti některým privilegiím námítky.
- ⁴⁰ Reskript Karla VI. pro tribunál z 15. července 1732 (StAB, fond C 4, č. 886).
- ⁴¹ Dvorský dekret pro gubernium z 27. ledna 1781 (StAB, fond B 1, v konv. sign. P 26).
- ⁴² O konkrétních částkách za taxy a kancelářské poplatky, pokud se nám podařilo jejich výši zjistit, viz v jednotlivých kapitolách. O úlevách, nebo naopak přírůžkách viz též dále v pozn. 61 úvodu.
- ⁴³ Originály se při běžném konfirmačním řízení, jímž se zde zabýváme, zásadně nepředkládaly. Jinak tomu však bylo u speciálních revizí, o nichž viz níže. Opisy ověřovali nejčastěji registrátoři zemských nebo ústředních úřadů, někdy veřejní notáři, popř. také oprávnění představitelé některých církevních institucí.
- ⁴⁴ Nejvyšší justiční úřad (*Oberste Justizstelle*) a *Directorium in publicis et camerilibus* byly zřízeny současně počátkem května 1749. V prvním měsících příslušely konfirmační záležitosti Nejvyššímu justičnímu úřadu, až v roce 1750 přešly do kompetence *Directoria*. V roce 1762 bylo *Directorium* přeměněno v *Česko-rakouskou dvorskou kancelář*; tohoto jejího názvu užívám (abych čtenáře nadměrně nezatěžoval složitou správní problematikou) v jednotlivých kapitolách i při výkladu o těch obdobích, kdy se název této instituce měnil při častém experimentování s rozšiřováním a zužováním její kompetence. Od roku 1782 se totiž nazývala *Spojená česko-rakouská dvorská kancelář, dvorská komora a bankodeputace (neboli Spojený dvorský úřad)*, od roku 1791 jen *Spojená česko-rakouská dvorská kancelář*, v letech 1792—1797 *Directorium in camerilibus germanicis et hungaricis et in publico-politicis germanicis*, od roku 1797 opět *Česko-rakouská dvorská kancelář*, v roce 1801 *Spojený dvorský úřad* a od roku 1802 do roku 1848 *Spojená dvorská kancelář*.
- ⁴⁵ Za určitých okolností však dvůr předběžná dobrozdání nevyžadoval. Reskript Karla IV. ze 17. července 1731, o němž jsme již pojednali, obsahuje doložku, že bez obvyklého dobrozdání úřadů budou konfirmována privilegia potvrzená již Josefem I. a podle okolností i privilegia potvrzená Leopoldem I. Obdobně reskript Marie Terezie z 18. srpna 1746, citovaný v pozn. 34, uvádí mj., že k ušetření „*Instructionsunkosten*“ hodlá panovnice bez dobrozdání úřadů konfirmovat privilegia potvrzená Leopoldem I., Josefem I. a Karlem VI. Kromě toho, jak vyplývá z konfirmačních spisů, nebyla v době tereziánské vyžadována předběžná dobrozdání v těch případech, kdy nešlo o zahájení nového řízení, nýbrž jen o dokončení řízení započatého, ale z různých příčin nedokončeného za vlády Karla VI.
- ^{45a} Až za Josefa II. bývají dobrozdání hlavního zemského úřadu (v této době *gubernia*) adresována častěji přímo šéfovi (*Spojené*) *Česko-rakouské kanceláře*, totiž „krále českého nejvyššímu a arcivévodě rakouského prvního kancléři“.
- ⁴⁶ Spolu s prostým opisem vlastní žádosti zůstal v registratuře zemského úřadu

i prostý opis ověřeného opisu předložených listin. Někdy je však v konfirmačním konvolutu i originál žádosti a „originál“ ověřeného opisu listin; příčina bývá různá: za Karla VI. a Marie Terezie je to obyčejně důsledek nesprávného postupu zemského úřadu (existují četné výtky ode dvora v této věci), za Josefa II. zpravidla zrušením kláštera před ukončením konfirmačního řízení, což způsobilo, že vrácení žádosti do Vídne se stalo už bezpředmětným.

⁴⁷ Konečné panovníkovo rozhodnutí bylo zpravidla formální — spočívalo v tom, že se panovník na konfirmační listinu podepsal. Faktické rozhodování o tom, zda a jakým způsobem se předložené listiny potvrdí, probíhalo na zasedání ústředního úřadu a řídilo se obyčejně podle referátu a návrhu (vóta) předneseného tím členem vedoucího kolegia ústředního úřadu (dvorským radou), který dostal příslušnou konfirmační záležitost přidělenou k zpracování. Zapojování panovníka již do průběhu rozhodování formou takzvaných přednesení, která předkládal panovníkovi písemně ústřední úřad a na něž pak panovník připisoval své rozhodnutí, bylo aspoň za Karla VI. a za Marie Terezie, z jejichž období jsme měli písemnosti ústředního úřadu (České dvorské kanceláře) k dispozici, při konfirmačním řízení velmi řídkou výjimkou. Předkládání přednesení panovníkovi bylo ostatně podle instrukce pro Českou dvorskou kancelář z roku 1719 předepsáno u mimosoudní agendy jen ve veledvorských („hochwichtigen“) věcech (srov. čl. I, § 24; otisk: T. Fellner — H. Kretzschmayr, *Die österreichische Zentralverwaltung*, I/3, s. 318). V případech, které se probírají v následujících kapitolách této práce, se z období Karla VI. a Marie Terezie nenajde vůbec žádné přednesení. (Najde se např. ve spise České dvorské kanceláře o konfirmačním řízení týkajícím se františkánů v Uherském Hradišti, a to proto, že toto konfirmační řízení přesahovalo rámec byrokratické rutiny, jsouc propleteno s jinou, obzvláště komplikovanou majetkoprávní otázkou. Tento případ jsem však do této práce nepojal.)

⁴⁸ Mezi meritorním rozhodnutím o udělení konfirmace a fyzickým vyhotovením konfirmační listiny uplynula často dosti dlouhá doba. Ústřední úřad totiž po meritorním rozhodnutí předal často taxačnímu úřadu, ten podal návrh na výši taxy, návrh pak schválil ústřední úřad, potom byl o výši taxy (a o výši kancelářských poplatků) zpraven taxačním úřadem příjemce budoucí konfirmační listiny. A teprve až byly taxa a ostatní poplatky zaplacený, přikročilo se v ústředním úřadě ke stylizaci a psaní konfirmační listiny. Protože řada příjemců se snažila — někdy marně, někdy s úspěchem — dosáhnout snížení původního výměru taxy, vznikla z toho další, často dosti obsáhlá písemná agenda, čímž se fyzické vyhotovení konfirmace zdržovalo o měsíce a někdy i léta. Přitom ve většině případů datum konfirmační listiny odpovídá datu meritorního rozhodnutí, bez ohledu na to, že k vyhotovení a předání konfirmace došlo mnohem později.

⁴⁹ Znovu zdůrazňuji, že jsem zde při popisu úředního postupu použil jen schematické zkratky. V jednotlivostech se praxe lišila podle povahy předložených listin i podle toho, o jakého žadatele šlo. Nestejný byl výběr institucí vyzvaných k předběžnému vyjádření (tj. před vypracováním dobrozdání) i institucí, jímž dával hlavní zemský úřad na vědomí výsledek konfirmačního řízení. Různé byly i časové intervaly úředního postupu, významně ovlivňovaného dobovými rozdíly ve vnějších diplomatických formách, postupně stále více zjednodušovaných. Jak vypadal konkrétní úřední postup v tom či onom případě, o tom se lze dočíst v jednotlivých kapitolách této práce.

⁵⁰ Na otázku, které listiny a v jakém počtu předkládaly kláštery k hromadným konfirmacím, nelze dát obecně platnou odpověď. Normálie, o nichž jsme pojednali výše, nařizovaly předložit listiny předchozích panovníků, nestanovily však výslovně, že se tato povinnost vztahuje na všechny předchozí panovnícké listiny. Proto si jednotlivé kláštery počínaly různě. Počet panovníckých listin příložených k žádostem o konfirmace je téměř vždy nižší než počet originálů listin uložených dnes v bývalých klášterních archívech. Rozdíl mezi předloženými a nepředloženými

listinami je u některých klášterů nepatrný (zejména u klášterů, jejichž listinný fond je malý, u jiných značný (např. starobrněnské cisterciáčky předložily za Marie Terezie ze svých panovnických listin jen asi pětinu — viz o tom blíže v V. kapitole). Na druhé straně však kláštery předkládaly z vlastní iniciativy ke konfirmaci spolu s panovnickými listinami někdy i některé listiny od jiných vydavatelů (např. listiny šlechtické, biskupské, různé soukromé smlouvy apod.). O těchto listinách se sice normálně nezmiňovaly, avšak úřady je z konfirmačního řízení nevyklučovaly (pokud nešlo o listiny papežské, které byly z konfirmačního řízení vyloučeny zásadně), a tak se v hromadných konfirmacích setkáváme i s inserty listin nepanovnických. — Výběr panovnických i nepanovnických listin, jak jej kláštery v souvislosti s konfirmačním řízením prováděly, odráží nesporně pohled klášterů na funkci jednotlivých starších listin. Postoj klášterů ke starším listinám, zrcadlí se v jejich výběru ke konfirmování, není však na základě pramenů, které jsou nám k dispozici, vždy beze zbytku vysvětlitelný. Proto nezbyvá než se omezit na konstatování několika prozatímních postřehů: a) U některých nepředložených listin je na první pohled jasné, proč nebyly ke konfirmaci vybrány; platí to zejména o listinách, jejichž platnost byla již při jejich vydání časově omezena, popř. o listinách, které měly význam jen pro určitého (dávno již zemřelého) představitele kláštera, nebo které byly později nahrazeny listinami pro klášter výhodnějšími, nebo které byly jinak aktivovány. — b) Často lze pozorovat i u jednoho a téhož kláštera rozpačitost a rozpornost, která se jen zčásti dá vysvětlit zkušenostmi s přístupem zeměpanských úřadů k revizí listin. Proč např. klášter velehradský předložil ke konfirmaci za Karla VI. 11 listin, za Marie Terezie 34 a za Josefa II. 13 (viz o tom blíže v II. kapitole), nedovedu zatím zcela vysvětlit. Nelze patrně vyloučit leckdy *náhodnost* výběru. — c) V některých případech se úřady nespokojily s předloženými listinami (bylo to, jak dále poznáme, především v souvislosti se staršími všeobecnými konfirmacemi) a vyzvaly kláštery k předložení dalších (panovnických) listin. Některé kláštery výzvě vyhověly, některé vyhovět nemohly, a byly i takové kláštery, které tvrdily, že kromě listin již předložených nemají žádné další, ačkoliv ještě i dnes v jejich listinných fondech zapřené listiny existují. Příčiny zapírání listin nejsou zcela jasné. Zdá se, že vedle zastaralosti listin, které pro své držitele ztratily praktický význam, hrály někdy svou roli i obavy, aby s množstvím listin předložených ke konfirmaci nevzrostla i výše konfirmační taxy a kancelářských poplatků a ovšem i částek placených za pořízení ověřených opisů, v nichž se listiny musily předkládat. — d) Zásadně ovšem nebyly ke konfirmaci předkládány listiny, které byly v panovnických nařízeních z této povinnosti výslovně vyňaty; týkalo se to od dob Karla VI. až do konce vlády Františka II. týchž listin, které jsou jako výjimky vypočítány již v patentu Leopolda I. pro země rakouské (viz výše pozn. 22).

⁵¹ Omezovací klauzule není v konfirmačních listinách 18. století ničím novým. Setkáme se s ní (i když v odlišném znění) již dříve; jsou jí vybaveny už některé konfirmace vydané Václavem IV.

⁵² O těchto výjimečných případech viz v kapitolách I a IX. — Zcela mimořádný případ zrušení listiny se odehrál za zvláštních okolností mimo rámec pravidelného konfirmačního řízení a týká se olomoucké kapituly. V r. 1771 chtěla Marie Terezie prosadit na uprázdněné kanovnické místo svého chráněnce svobodného pána von Schubirz. Kapitula se však opovážila postavit se na odpor, poukazující na to, že Schubirz nedokončil univerzitní triennium, jak to vyžaduje předpis obsažený v kapitulních statutech. Rozzlobená panovnice si dala statuta předložit, a když zjistila, že statuta nebyla ani od ní ani od jejích předchůdců konfirmována a že obsahují i různé „*unbefugte Satzungen*“, prohlásila je za neplatná. Zároveň nařídila kapitule, aby ihned připustila Schubirze na uprázdněné místo a dále aby vypracovala a do dvou měsíců předložila k potvrzení návrh nových statut. (Viz StAB, fond B 1, sign. O 175).

- ⁵³ V nemilosti byly nejen staré imunity a jiné výsady, nýbrž i klatby vyhrožující pekelnými tresty, biskupské sankce v panovnických listinách aj. Ve srovnání s poměry za Karla VI. a Marie Terezie se počet ustanovení považovaných za závadná vůbec podstatně zvýšil.
- ⁵⁴ Musíme si uvědomit, že většina listin obsahovala kromě různých exempcí a jiných anachronismů také práva majetková, proti jejichž další platnosti nebylo (pokud kláštery statky uvedené v listinách skutečně dosud vlastnily) ani v době josefínské žádných námitek.
- ⁵⁵ Vynechávky se v listinách vyskytují bez ohledu na to, jsou-li tyto listiny inserovány v josefínské konfirmaci přímo, nebo prostřednictvím hromadné konfirmace tereziánské, ev. karolínské.
- ⁵⁶ Za jakési nepřímé upozornění na vynechávky bychom mohli považovat nanejvýš formuli „... *wollen, daß... Stift obinserirte Privilegien, Freiheiten und Begnadungen auf die von uns confirmirte Weise ohne mäglichen Hinderung haben, gebrauchen und geniessen könne und möge*“, ale tato formule je zcela běžná už v hromadných konfirmacích Karla VI. a Marie Terezie, kdy se z insertů nevynechávalo nic.
- ⁵⁷ Výjimečně však vzešl z revize někdy naopak podnět k obnovení starého zapomenutého právního stavu. Takový případ je popsán v VII. kapitole při výkladu o listině krále Vladislava Jagellonského z r. 1493.
- ⁵⁸ Tato klauzule je ovšem také ve všech josefínských konfirmacích, tedy i v těch, v nichž se inserované listiny přizpůsobují pomocí vynechávek současnému právnímu stavu.
- ⁵⁹ Viz o tom v I. kapitole, zejména v souvislosti s falzem na jméno Břetislava I. údajně z roku 1048.
- ⁶⁰ Korespondenci v této věci viz StAB, fond D 15, v kartónu 733. Zajímavé je též konstatování gubernia z roku 1783 (v souvislosti s chystanou reorganizací fiskálního úřadu), že Lerchenheim je pro stáří a zeslabený zrak neschopen dále zastávat úřad komorního prokurátora (StAB, fond B 1, konv. sign. F 9, č. 14).
- ⁶¹ Za krátké vlády Leopolda II. většinou k dokončení konfirmačního řízení nedošlo, zejména u klášterů. Zajímavé je v této souvislosti ustanovení guberniálního cirkuláře z 2. července 1792 (citaci viz výše v pozn. 34), že ti, kdož obdrželi konfirmaci od Leopolda II. nebo o ni za Leopoldovy vlády aspoň požádali, nebudou nyní (za vlády Františka II.) platit novou taxu, nýbrž jen vyhotovovací poplatek (Ausfertigungsgebühr); zato opozdilci, kteří Leopolda II. o konfirmaci ani nepožádali, zaplatí nyní taxu o třetinu vyšší, než by činila částka za konfirmaci Leopoldovu.
- ⁶² Této představě jsem sám podlehl ve svém článku *Eine nicht durchgeführte Konfirmation mittelalterlicher Urkunden in der josefinischen Zeit*, FD I, s. 319.
- ⁶³ Srov. dvorský dekret z 5. února 1774 (StAB, fond D 15, v kartónu 717).
- ⁶⁴ O konání konfirmačního řízení týkajícího se listin zrušených klášterů nás však informují dochované prameny jen v několika málo případech (viz kapitoly VI a VII). Zdá se proto, že většinou nebylo vůbec ani zahajováno a že bylo spíše výjimkou než pravidlem.
- ⁶⁵ Srov. pozn. 50.
- ⁶⁶ Takové dílčí poznatky o speciálních revizích se naleznou v I. kapitole (v pozn. 22 a 27).
- ⁶⁷ Srov. výše s. 6 a pozn. 5.
- ⁶⁸ Často je pořadí dáno sledem opisů většího počtu listin ve společném ověřeném opise. Pokud jsou ovšem ověřené opisy pro každou z předložených listin samostatné a přitom jsou k žádostem přiloženy volně, bez označení pořadí, řadíme je v seznamech chronologicky.
- ⁶⁹ Jde-li však o insert listiny, která se v příslušném seznamu samostatně nevyskytuje, uvádějí se datovací údaje v úplnosti a v pořadí počínajícím údajem roku.
- ⁷⁰ Jazyk listin, které byly předmětem konfirmačního řízení, se u seznamů v kapito-

lách neuvádí; tento údaj bude však obsažen v sumárních chronologických přehledech, o nichž byla zmínka výše v poznámce 5. Pokud jde o výsledné konfirmační listiny vydané panovníky 18. století, je jejich vlastní text vždy německý, ovšem inserty jsou do nich vepsány v původních jazycích. Co se týká ověřených opisů, v nichž byly starší listiny přikládány k žádostem o konfirmace, řídilo se použitím jazyka ověřovací (vidimační) formule zásadně jazykem ověřované listiny (která byla pochopitelně opsána vždy v jazyce původním). To znamená, že i tž ověřovatel stylizoval ověřovací formuli u popisu latinské listiny latinsky, u české listiny česky, u německé německy. Obsahoval-li však jeden ověřený opis několik listin jazykově různorodých, měla ověřovací formule obyčejně německé znění.

⁷¹ Přesné údaje o těchto inventářích viz v seznamu literatury, edicí a archivních pomůcek (na konci práce).

⁷² Srov. zejm. J. Svátek, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 20, 1970, č. 2, s. 503—624.

⁷³ Tak např. premonstrátský opat v Zábrdovicích píše o svém konventu jako o „*meinem mir anvertrauten geistlichen Stift des Closters Obrowitz*“ (v suplice z r. 1747 — StAB, fond B 1, konv. sign. O 13) nebo jej nazývá „*das mir anvertraute Closterstift*“ (v suplice z r. 1750 — SÚAr, fond ČDK, kartón 401), třebaže podle monasteriologické terminologie přísluší premonstrátským konventům označení *kanonie*, popř. *opatství* nebo *převorství* (viz Svátek, l. c., s. 526).